

Lehtësirat e klimës së biznesit Fason (rasti i Krujës)

Florinda HASANI¹

Abstrakti. *Shqipëria vlerësohet si një vend me potenciale të larta zhvillimi, por pak të shfrytëzuara. Vendi ofron kushte për të zhvilluar disa sektorë ekonomik. Vit pas viti, po zhvillohen programe dhe projekte për përmirësimin e klimës së biznesit në Shqipëri, duke u nisur nga infrastruktura, marrëveshjet e ndryshme tregtare, përmirësimi i kuadrit ligjor dhe lehtësimit i procedurave për krijimin e një biznesi. Ndër industritë, në të cilat pretendohet se vendi ynë renditet mirë dhe po performon suksesshëm, duke qenë pjesë e investimeve të huaja direkte në vend, është Industria Fason. Përpos të gjitha rrethanave lehtësuese që gëzon kjo industri në emetimin e saj, falë klimës së biznesit në vend, është për të diskutuar pse kjo industri nuk performon në nivele të dëshiruara. Qëllimi kryesorë i këtij punimi është pikërisht analizimi i faktorëve kushtëzues të industrisë. Kjo analizë bëhet mbi bazat e masave lehtësuese që merr qeveria, për lehtësimin e industrisë së regjimit të përpunimit aktiv (fason). Qëllimi konsiston në identifikimin e masave të paketës lehtësuese, të cilat nuk kanë arritur akoma të performojnë suksesshëm, por që rezultojnë problematike në injektimin tyre. Duke marrë parasysh të gjitha barrierat që mund t'i kanosen, punimi nxjerrjen në pah kushtet që pengojnë performancën pozitive të industrisë.*

Fjalë kyç: *Industria Fason, masat lehtësuese, paketa fason, joefektivë, formale.*

Abstract: *Albania is regarded as a developing country with high potential but little used. It offers the conditions to develop some economic sectors. Year after year are developing programs and projects to improve the business climate in Albania, ranging from infrastructure, various trade arrangements, improvement of the legal framework, the facilitation of procedures for*

¹ Studente në Universitetin Europian të Tiranës, Master Shkencor Financë-Bankë, Profili Ekonomi-Financë.

establishing a business. Among the industries that claimed that our country ranks performs well and is successful by being part of foreign direct investment in the country, is the industry Fason. Besides all the mitigating circumstances that enjoys this industry in its emissions thanks to the business climate in the country, leave to discuss why this industry is not performing at desired levels. The main aim of this paper is to analyze the factors namely conditional to industry. This analysis is done on the basis of the mitigation measures that the government takes the industry to facilitate the inward processing regime (fason). The aim consists in identifying mitigation measures package, which has not yet arrived to perform successful, but their resulting injection problematic. Given all the barriers that may be posed, the paper highlight the conditions that hinder positive industrisws performance.

Keywords: *The Fason Industry, mitigation measures, fason packages, ineffective, formal.*

1. Hyrje

“Çdo kryefamiljar i urtë vepron sipas parimit që thotë: Kurrë mos u orvat ta prodhosh në shtëpi, atë që kushton më shtrenjtë për ta bërë sesa për ta blerë... Ajo që quhet maturi për çdo familje të veçantë, vështirë të jetë mendjehetësi për një mbretëri të madhe. Në qoftë se, të huajt arrijnë të na furnizojnë me një mall më të lirë nga ç'mund ta prodhojmë vetë, është më me leverdi nëse e blejmë prej tyre me një pjesë të produktit të industrisë sonë, të cilën e përdorim në një mënyrë që të na jep një farë avantazhi. Kështu, industria e vendit, duke qenë gjithmonë në raport me kapitalin që e mbështet, nuk do të zvogëlohet ...por do t'i krijohet mundësia të gjej një mënyrë shfrytëzimi, me një avantazh më të madh”

Do ta filloja këtë punim pikërisht me fenomenin e kohëve të fundit, siç pohohet edhe në librin “Pasuria e Kombeve” të Adam Smith (1776, faqe-149), ku kryefjala e çdo individit, biznesit dhe qeverie është reduktimi i kostove dhe specializimi në aktivitete të caktuara. Qëllimi i kësaj teme është të paraqes Shqipërinë si një vend në zhvillim, në kuadrin e Industrisë Fason. Për të realizuar këtë studim, kemi analizuar kushtet në të cilat ndodhet kjo industri, duke iu referuar situatës kryesisht mbas vitit 2013. Si për çdo lloj subjekti ekonomik, edhe për Industrinë Fason ekzistojnë një sërë masash, të cilat identifikohen nga drejtuesit e këtyre ndërmarrjeve dhe paraqiten tek organet kompetente, të cilat mund t'i realizojnë. Mbas çdo favorit që mund të ofroj Shqipëria për të investuar, koordinuar me sisteme dhe aktivitete të ndryshme, bëhet e nevojshme të analizohen mundësitë që i ofrohen si forma lehtësuese, çdo përgjegjësi për mbarëvajtjen e kësaj industrie. Referuar të dhënave nga Dhoma Fasoniste e Shqipërisë (2015) dimë, se në vend ushtrojnë aktivitetin e tyre rreth 398 kompani, të cilat janë të profilizuara në prodhimin e tekstileve dhe 138 kompani, që janë të profilizuara për prodhimin e këpucëve. Ndërkohë, në rrethin e Krujës, ku edhe është fokusuar për efekt studimi ky punim, ka prezent 23 kompani të prodhimit të këpucëve dhe 8 kompani të prodhimit të tekstileve. Pikërisht, këtyre 31 kompanive të qytetit të Krujës i jemi drejtuar për të vërtetuar, nëse masat që janë marrë për lehtësimin e klimës së biznesit fason janë reale apo imagjinare. Duke u nisur nga fakti që Shqipëria është një vend në zhvillim, investimet e ndryshme bëjnë që ky zhvillim të avancojë edhe më tepër, duke aktivizuar një sërë elementësh ekonomikë. Por, përpos avantazheve që ka ky lloj investimi, përpos risive që mund të ketë injektimi i kësaj industrie në tregun tonë, ekzistojnë faktorë, të cilët e kushtëzojnë performancën pozitive të saj. Rëndësia e këtij studimi është pikërisht, evidentimi i këtyre elementëve, që realisht duhet të ekzistojnë dhe të jenë favorizues për këtë lloj biznesi. Më konkretisht, këta element kanë të

bëjnë me paketat lehtësuese, që përpunohen për t'i ardhur në ndihmë industrisë së përpunimit aktiv (FASON). Pikat e kësaj pakete, të cilat presupozohet se janë tashmë të aplikuara në këtë sektor, lënë vend për të dyshuar, nëse kanë qenë apo jo efektive.

Pyetja kërkimore e këtij studimi

Sa efektive kanë qenë masat e marra për lehtësimin e biznesit fason, gjatë periudhës 2013-2015? Ky punim ka si qëllim pikërisht matjen e këtyre masave, të cilat ndikojnë drejtpërdrejt në performancën ekonomike të këtyre bizneseve e, më pas, në mirëqenien ekonomike të vetë banorëve të vendit. Për lehtësimin e klimës së biznesit në Shqipëri, në vitin 2013, nga Ministria e Zhvillimit Ekonomik, Tregtisë dhe Sipërmarrjes është hartuar një paketë, e cila ka si qëllim, pikërisht lehtësimin e problemeve që kanë këto biznese. Mirëpo, referuar debateve aktuale në media dhe jo vetëm, kuptojmë se ka dyshime nëse është apo jo e injektuar në industritë prezente.

Hipoteza bazë e këtij studimi

Masat që merren për lehtësimin e klimës së biznesit fason janë formale dhe joefektive. Referuar Dhomës Fasioniste të vendit, koordinuar kjo edhe me rezultatet në INSTAT shohim, që përpos performancës së kësaj industrie në vetvete, ka edhe një ndikim të madh në shoqërinë e vendit. Kjo duke u nisur nga fakti se një numër i lartë i banorëve janë të punësuar në këtë industri, sepse, në Shqipëri numri i personave, të cilët janë të kualifikuar është i pakët, krahasuar më numrin e banorëve që i përkasin shtresave të varfra. Kjo shtresë e popullsisë është prezent në çdo qytet të vendit dhe, është pikërisht ky biznes fason ai, i cili i ka dhënë mundësinë kryesisht femrave (95% femra, 5% meshkuj) të kenë një aktivitet ekonomik e të krijojnë disa të ardhura bazike për të jetuar. Nga studimi i bërë nga Dhoma Fasioniste e Shqipërisë rezulton, se në të dy llojet e aktiviteteve janë të punësuar 39,331 punonjës, në aktivitetin e prodhimit të veshjeve dhe 30,706 në aktivitetin e prodhimit të këpucëve (Raporti Përfundimtar, 2015). Ndër avantazhet që ka vendi ynë është pikërisht kapitali human, që përpos prezencës, është edhe shumë produktiv dhe cilësia e ofruar është e dukshme dhe e pranueshme nga drejtuesit e ndërmarrjeve. Numri më i lartë i të punësuarve është i përqendruar në qytetin e Tiranës dhe të Durrësit, ku edhe ka më shumë biznese të tilla.

2. Paketa lehtësuese për industrinë e regjimit të përpunimit aktiv (Industrië Fason)

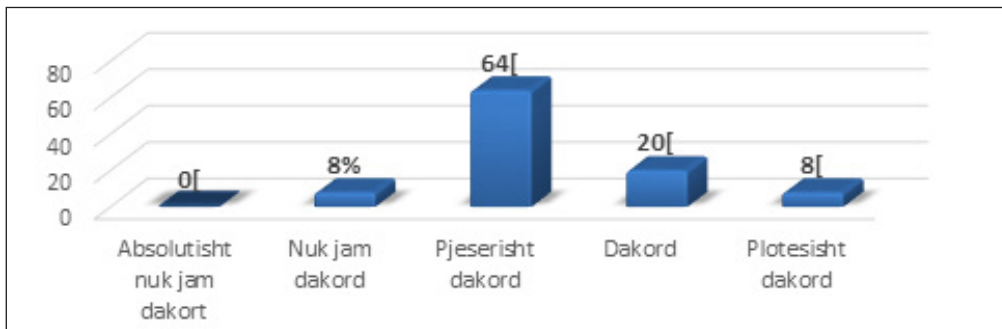
Në vitin 2014, bizneset e industrisë fason hartuan dhe propozuan disa pika, të cilat kishin të bënin drejtpërdrejtë me performancën më lehtësuese të tyre. Ky punim ka si qëllim paraqitjen e këtyre masave në mënyrë të detajuar për çfarë kanë propozuar bizneset, dhe matja e efektshmërisë së tyre. Paketa Fason parashtron 32 pika. Kjo paketë është prezantuar nga bizneset dhe është publikuar nga Ministria e Zhvillimit Ekonomik, Tregtisë dhe Sipërmarrjes, në Prill të 2014. Ndërkohë, në tetor të po të njëjtë vit, në një shkrim të publikuar (Tetor 2014) lidhur me ecurinë e paketës, përfaqësuesit e kompanive fason u shprehën, se ajo ka qenë një mbështetje për industrinë, kryesisht sa i përket rimbursimit të TVSH-së, kur kishte më shumë se tre vjet, që detyrimet vetëm shtoheshin. Kështu, përjashtimi i makinerive nga TVSH, oraret e zgjatura të punës nga administrata doganore, si dhe programet e punësimit janë disa masa të tjera, që përfaqësuesit e biznesit i konsiderojnë të kryera dhe të suksesshme. Realizimi i pikave të asaj pakete pritej të ishte e mirëpritur nga drejtuesit e kompanive,

pasi qenë propozimet e tyre. Propozimet u mbështetën në tre shtylla kryesore, që kishin në fokus targetimin e varfërisë, uljen e kostove dhe nxitjen e punësimit, që do të sjell rritjen e produktivitetit të punës. Qeveria ka ndërmarrë edhe një sërë nismash të tjera, në përgjigje të kërkesave të industrisë. Miratoi vendimin për qiratë, që parashikohen 1€/kontrata për bizneset fason, nismë e cila llogaritet me një impakt financiar rreth 24 milionë lekë në vit, sikurse thamë me lart, që i mbeten biznesit; apo zgjidhjen e problemit të mbetjeve teknologjike, çka mundëson uljen e kostos administrative dhe reduktimin e kohës për bizneset. Vonesat në rimbursimin e TVSH-së, për periudha tepër të gjata kohe, ishin një nga shqetësimet më të mëdha të shprehura nga bizneset e industrisë fason. Tashmë rimbursimi i TVSH-së bëhet menjëherë, në rastin e tatimpaguesve me risk zero, kategori në të cilën janë klasifikuar bizneset fason, dhe brenda 30 ditëve në rastin e tatimpaguesve eksportues.

3. Metodologjia dhe analizimi i të dhënave

Për të vërtetuar nëse masat e paketës fason dhe jo vetëm janë zbatuar realisht, që prej vitit kur supozohej se duhej të ishin aktive, kemi hartuar një pyetësorë, i cili për efekt studimi është shtrirë në Rrethin e Krujës. Qyteti ndodhet në një pozitë të favorshme, në pjesën qendrore të vendit, shumë afër kryeqytetit. Pozita gjeografike është mjaft e favorshme edhe për zhvillimet ekonomiko-shoqërore. Rol të madh në ekonominë e Krujës, sigurisht luan edhe Industria Fason. Kjo industri punëson një numër të madh kryesisht femra, nga gjithë komunat e rrethit të Krujës. Në vijim është paraqitur një pjese e konkluzioneve të konsideruara si më të rëndësishmet e anketës, por, në përfundim të studimit, janë marrë parasysh të tridhjetë e dy masat e propozuara. Dyshimi, nëse masat e propozuar kanë pasur performancë pozitive, për industrinë fason, përbën objektin e analizës së punimit. Nga 31 sipërmarrje që operojnë në Rrethin e Krujës, në këtë studim vetëm 25 (80%) kanë rezultuar bashkëpunuese. Ndër këto sipërmarrje, 20 janë të përpunimit të këpuceve dhe 5 të përpunimit të tekstileve.

GRAFIKU NR.1 : ÇMIMI I TOKËS DHE QIRASË SË MJEDISEVE TË BIZNESIT KA PËSUAR ULJE?

Burimi: Autori (2015)

Ndër masat e para të propozuara nga bizneset është ulja e çmimit të tokës dhe të qirasë së mjedisit të biznesit, për investimet ekzistuese dhe ato të reja. Drejtuesit e sipërmarrjeve janë pyetur, duke pasur mundësinë të përgjigjen në formë vlerësimi nga 1-5, ku 64% e drejtuesve janë shprehur, se janë pjesërisht dakord me efektin e kësaj pike. Kjo duke lënë të kuptohet, që efekti i saj është në rritje. 8% prej tyre janë shprehur që nuk kanë pasur asnjë përmirësim, ndërkohë që 20% pohojnë që masa ka qenë e efektshme, ashtu sikurse 8% prej tyre janë plotësisht dakord, që kjo pikë është shumë aktive për sipërmarrjet.

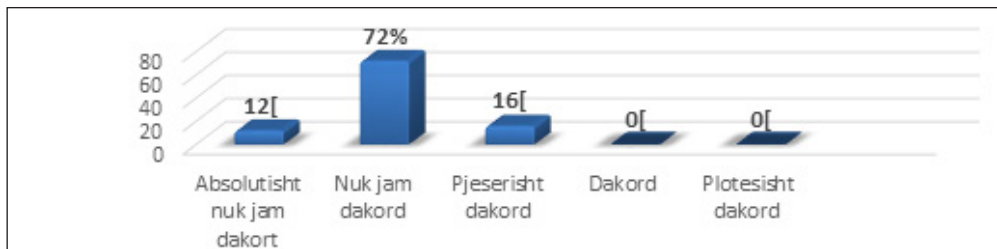
GRAFIKU NR.2 : A ËSHTË PËRMIRËSUAR SHËRBIMI DOGANOR?

Burimi: Autori (2015)

Grafiku i mësipërm tregon përqindjen e rezultatit, ku të anketuarit janë pyetur, nëse shërbimi doganor në pikat e kalimit kufitar ka ofruar shërbimin edhe mbas orarit zyrtar të punës. Pjesa më e madhe e të anketuarve 72%, janë shprehur që kjo situatë nuk ka pasur asnjë përmirësim, përkundrazi mund të shprehen edhe me pakënaqësi. Nga ana tjetër, 28% e drejtuesve janë shprehur, se kjo pike është përmirësuar.

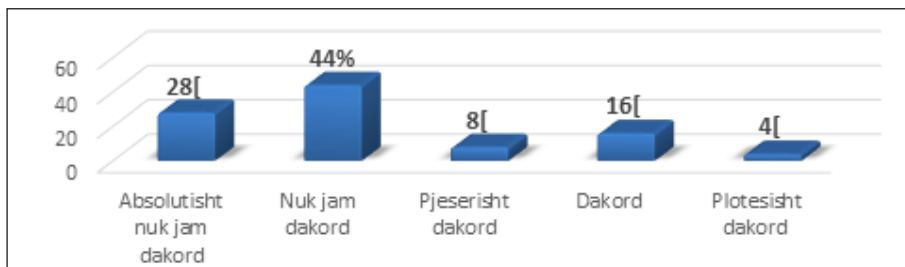
GRAFIKU NR.3: FALJA E KAMAT-VONESAVE PËR PERIU DHËNË E PRAPAMBETUR ËSHTË REALIZUAR?

Burimi: Autori (2015)

Sa i përket faljes së kamat-vonesave për mospagim të sigurimeve shoqërore dhe shëndetësore për periudhën 1 janar-31 Mars 2014, 72% e drejtuesve janë shprehur se kjo pikë nuk ka pasur asnjë përmirësim, situata vazhdon të jetë po njëjloj. Ndërkohë që 12 % prej tyre janë shumë të pakënaqur, duke u shprehur se nuk kanë absolutisht asnjë përmirësim. Pjesërisht dakord me një përmirësim të ulët, përgjigjen 16% e të anketuarve.

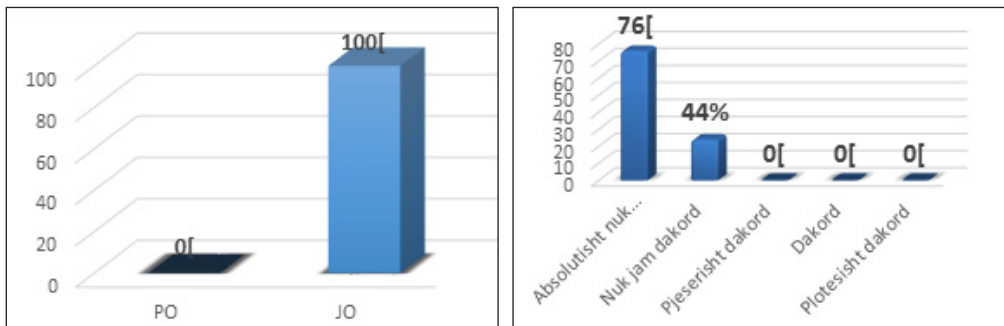
GRAFIKU NR.4: INDUSTRIJA FASON KA PËRFAQËSIMIN POLITIK TË DUHUR NË VENDIMMARRJEN E PROBLEMATIKAVE?

Burimi: Autori (2015)

Sa i përket përfaqësimit politik që mund të ketë industria fason, 28% e të anketuarve janë shprehur që nuk janë absolutisht dakord, ashtu si 44% me një vlerësim pak më të zbutur pohojnë se nuk kanë fare ndikim nga përfaqësuesit politik. Ndërkohë, referuar ndoshta edhe paketës, 8% prej drejtuesve bien dakord qw kjo ka një rezultat pozitiv. 16% dhe 4% shprehen shumë të kënaqur me përfaqësimet politike dhe vendimmarrjen e problematikave.

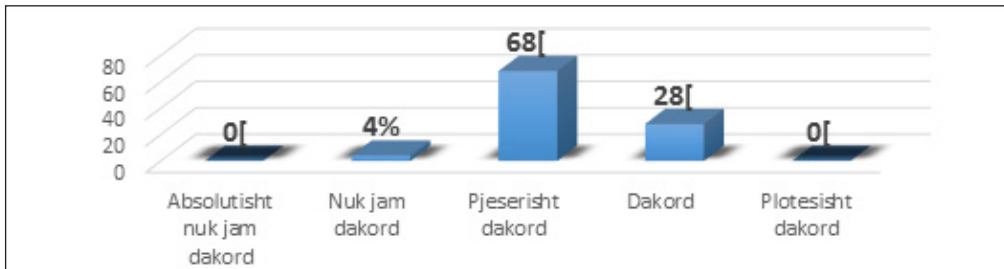
GRAFIKU NR.5: KA PASUR PREZENCË TË ATASHEVE TREGTARË, ME QËLLIM MARKETINGUN AGRESIV NË TREGUN NDËRKOMBËTARË? & GRAFIKU NR.6: FORCIMI I KAPACITETEVE INSTITUCIONALE TË LIDHURA ME HARTIMIN E POLITIKAVE MBËSHTETËSE PËR KËTË SEKTOR (KRIJIMI I NJË AGJENCIE, ANGAZHIMI I NJË PERSONI KONTAKTI, PROMOVIM I IMAZHIT)?

Burimi: Autori (2015)

Grafiku Nr. 5 tregon përqindjet për prezencën e atashëve tregtarë, me qëllim forcimin e rolit të diplomacisë dhe drejt një rrugë të promovimit të markës “MADE IN ALBANIA”, por, në formë të prerë ka rezultuar, që sado risi mund të ketë industria, atashetë nuk janë prezent në masën 100%. Lidhur ngushtë me komentin për atashetë, kemi edhe përpjekjet për përmirësimin e imazhit të sipërmarrësve fason, nëpërmjet WEB-siteve të dedikuar. Mirëpo 74% e drejtuesve janë shprehur që kjo pikë nuk ka dhënë rezultatin e duhur akoma dhe 44% kanë renditur në vend të dytë faktin, se nuk ka pasur efekt deri tani në këtë aspekt, ku përfshihen edhe konferencat vjetore për fasonet.

GRAFIKU NR. 7: KENI MBËSHTETJE FINANCIARE PËR PANAIRE DHE EKSPOZITA?

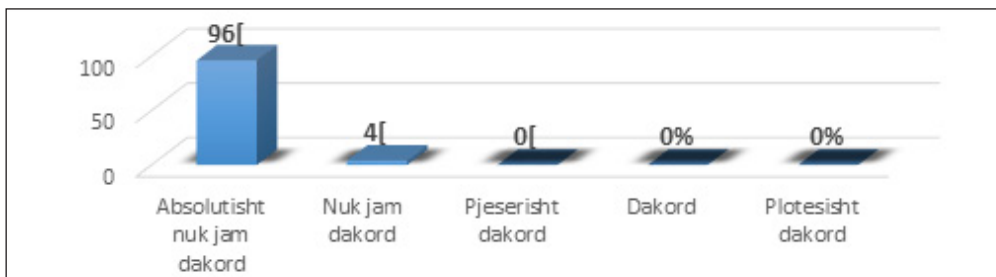

Burimi: Autori (2015)

Kur drejtuesit u pyeten nëse kishin mbështetje financiare për panaire dhe ekspozita, 4% prej tyre u shprehen indiferent, duke kuptuar që mbas miratimit të paketës, situata për ta vazhdon

njëlloj. Nga ana tjetër, 68% e drejtuesve pohojnë që deri diku kanë pasur mbështetje, dhe 28% janë dakord që kjo pikë e paketës ka performuar pozitivisht. Mirëpo, përmend këtu faktin që më datat 2-6 Qershor, ku të Pallati i Kongreseve u mbajt panairi i tekstileve, pra, panairi fason (i qepjeve me porosi, tipike të industrisë) predominonin ndërmarrjet e Kosovës dhe vendaset jo në masën e duhur.

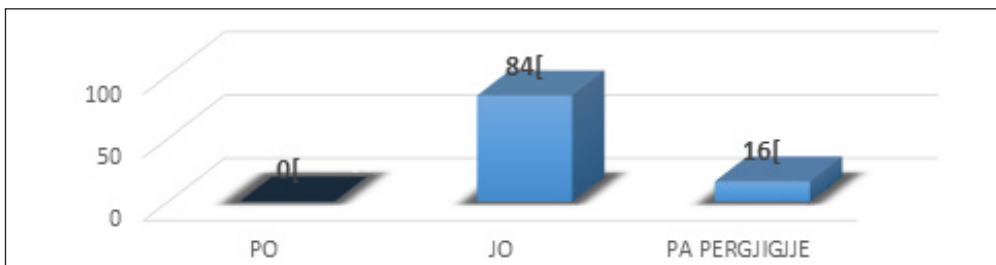
GRAFIKU NR.8: A KA PASUR ZGJIDHJE SA I PËRKET PROBLEMIT TË GJOBAVE DOGANORE PËR DIFERENCËN NË PESHË (KU PËRDORET SI KRITER SASIA FINALE E PRODUKTIT TË POROSITUR)?

Burimi: Autori (2015)

Nëse masa për zgjidhjen e problemit të gjobave doganore për diferencën në peshë do të kishte pasur efektin e pritshëm impakti financiar përllogaritej afro 100 milion lekë. Mirëpo 96% e drejtuesve pohojnë, që kjo situatë vazhdon të jetë në gjendje të njëjtë me vitet e kaluara. Ndërkohe që, 4% e drejtuesve shprehen se nuk njohin deri tani zgjidhje të problemit të gjobave doganore, për diferencën në peshë të produkteve.

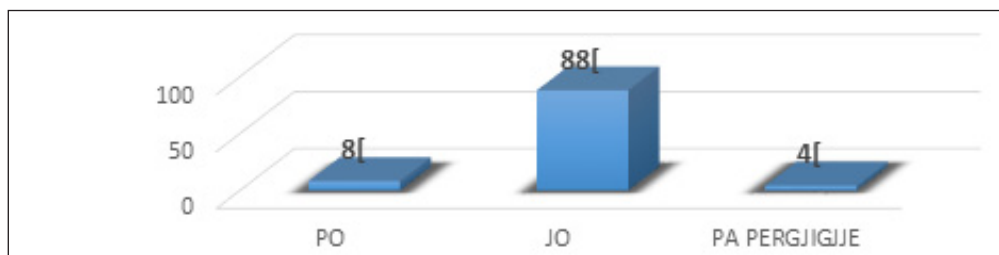
GRAFIKU NR.9: A JANË BIZNESET FASON TË PAJISUR ME CERTIFIKATË EURO-1?

Burimi: Autori (2015)

Nëse ndërmarrjet përbushnin kriteret e përcaktuara mund të aplikonin për certifikatën 1-EURO, mirëpo kur drejtuesit janë pyetur, nëse realisht ata zotërojnë një të tillë, 84% prej tyre janë përgjigjur jo. Vetëm 16% kanë rezultuar që janë afër përbushjes dhe në rrugën drejt pasjes së certifikatës. Element ky që nxit konkurrueshmërinë midis bizneseve.

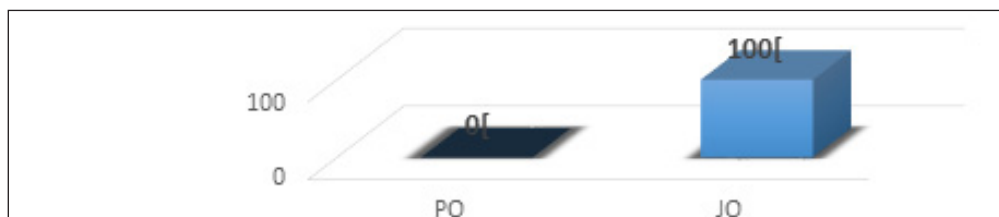
GRAFIKU NR.10: A KANË BIZNESET FASON NJË SHOW ROOM PËR RRIJTJEN E AKSESIT NË TREGJET NDËRKOMBËTARE?

Burimi: Autori (2015)

Në grafikun Nr. 10 janë paraqitur rezultatet e drejtuesve në lidhje me pyetjen, nëse industria fason në Shqipëri ka prezent një show-room për rritjen e aksesit në tregjet ndërkombëtare. 88% e të anketuarve janë përgjigjur se jo vetëm që nuk kanë prezent një show-room, por nuk kanë pasur as edhe mbështetjen me asistencë teknike dhe logjistike, për krijimin e të paktën një modeli të ngjashëm. 8% pohojnë që diçka të ngjashme nuk e kanë prej paketës, por prej koordinimit të organizimit të punës së tyre, ku shpesh herë ata mund të promovojnë në ambiente të ngjashme me show-room-et. Nuk kanë pranuar t'i përgjigjen pyetjes rreth 4% e drejtuesve.

GRAFIKU NR.11: A ËSHTË REALIZUAR DHËNIA E ASISTENCËS FINANCIARE/TEKNIKE PËR ZHVILLIMIN E TEKNOLOGJISË (INFORMACION MBI TREGUN, TEKNOLOGJINË DHE KONKURRUESHMËRINË E SEKTORIT)?

Burimi: Autori (2015)

Efekti që pritej të jepte dhënia e asistencës financiare për zhvillimin e teknologjisë nuk ka dhënë rezultat deri më tani. Në grafikun Nr.11 duket qartë, se të gjithë të anketuarit janë shprehur, që lehtësira për financimin e bizneseve, për investime në teknologji me kredi të buta, për importin e linjave teknologjike me interesa më të ulëta se ato të tregut, nuk kanë qenë prezentë.

4. Konkluzione dhe rekomandime

Shqipëria, në rajon, renditet si një nga vendet që ka tërhequr më shumë investime të huaja direkte, ndër to edhe Industrinë Fason, që u bë fokusi i punimit tonë. Rikujtojmë se në përfundim të këtij punimi duhet të vërtetonim, nëse masat e marra, për lehtësimin e klimës së Industrisë Fason në vend, janë reale apo formale. Mbas gjithë analizës së bërë nga interpretimi

i rezultateve që u bënë të mundura të siguroheshin në rrethin e Krujës, pamë se situata nuk është ajo që mund të dëshironte çdo sipërmarrje në atë sektor. Për të përmbledhur, në 90% të përgjigjeve të dhëna në pyetësor kanë pasur një vlerësim të ulët, sa i përket supozimit që masat e marra kanë dhënë efektin e dëshiruar. Ndërkohë që një pjesë e vogël, duke argumentuar në pjesën më të madhe, se shumë nga masat janë formalisht ekzistuese dhe njëkohësisht shprehen pozitive (ndonëse të pakët në numër) për të mos pasur keqinterpretime dhe për të mos i përzier gjërat me pikëpamjet politike, kanë preferuar të mbajnë atë qëndrim. Industria Fason, pavarësisht të gjithave, mbetet një industri me potenciale të larta zhvillimi, duke u koordinuar edhe me përmirësimin e një klime biznesi të konkurrueshme në rajon.

Shqipëria ka ende vend për përmirësime për të shkuar më lart në renditjet botërore, duke ulur kostot e hapjes së një biznesi, uljen e numrit të pagesave dhe kohës së harxhuar për pagimin e taksave. Shqipëria ka ndërmarrë një program të gjerë reformash rregullatore, por implementimi i tyre duhet të jetë prioritet kryesor. Mosimplementimi gjeneron një nivel të lartë pasigurie në mjedisin e biznesit, gjë e cila ul të ardhurat e investimeve private në Shqipëri. Mjedisi i paqëndrueshëm politik rrit riskun, të cilin investuesit priren ta shmangin. Përveç kësaj, faktorë të tillë, si: korrupsioni, burokracia etj., janë jo vetëm rrisqe, por edhe prishje e imazhit tek investuesit. Shpërndarja e ndërmarrjeve të investimeve të huaja në Shqipëri, sipas sektorëve të ekonomisë nuk është uniforme. Edhe pse Shqipëria po kalon në një proces ri-industrializimi bazuar tek investimet e huaja, përfshirja e tyre në aktivitete të teknologjive më të larta është ende në nivele të ulëta. Shtrirja e investimeve të huaja, zhvillimi i burimeve njerëzore, drejtimi dhe profesionalizimi i tyre në sektorë që ende ofrojnë mundësi për përthithjen e investimeve të huaja është një sfidë, me të cilën duhet të përballet Shqipëria. Investimet e Huaja “cenojnë” në një farë mase pavarësinë e vendit pritës, veçanërisht kur burimi i investimit vjen nga i njëjti vend. Prandaj duhet pasur kujdes, që raporti “kapital i huaj/kapital vendas” të mos jetë shumë i madh, me qëllim që të mos krijohet varësi nga investimi i huaj. Duhet një plan i ri i orientimit ekonomik në Shqipëri. Duhet të synohet fort jo vetëm përbushja e nevojave vendase për prodhim, por edhe për të nxitur sa më shumë eksportin, për të përmirësuar bilancin e pagesave dhe të bërë të njohur produktet shqiptare në botë.

Bibliografia

- Anamali, A. (2015). Shqipëria si destinacion i nën kontraktimeve në distancë: industria fasonë. Disertacion, Universiteti "Aleksandër Moisiu", Durrës.
- Beron, R. (2014, Shkurt 25). 2014 Outlook on Asia Apparel and Textile Sourcing. Marrë më Shtator 25, 2015, nga sourcingjournalonline.com: <https://sourcingjournalonline.com/2014-outlook-asia-apparel-textile-sourcing/>
- Bregasi, M. (2012). Zbatimet inovatore në sektorin e bujqësisë: mundësi dhe pengesa në rastin shqiptar. *Economicus*(9), 140-150.
- Çela, L. (2014, Janar 25). Fason/ Shqipëria, si po bëhet Kina e Europës. Marrë më Shtator 2015, nga [monitor.al](http://www.monitor.al): <http://www.monitor.al/fason-shqiperia-si-po-behet-kina-e-europes/>
- Dhoma e Fasonistëve të Shqipërisë. (2010). Krijimi i një database të integruar për industrinë e veshjeve dhe të këpucëve në Shqipëri. Tiranë : Dhoma e Fasonistëve të Shqipërisë; Fondacioni ABC.
- Fernandez-Stark, K., Frederick, S., & Geref, G. (2011, Nëntor). The Apparel Global Value Chain: Economic Upgrading and Workforce Development. Marrë më Shtator 25, 2015, nga [cggc.duke.edu](http://www.cggc.duke.edu): http://www.cggc.duke.edu/pdfs/2011-11-11_CGGC_Apparel-Global-Value-Chain.pdf
- Gereffi, G. (1999). International trade and industrial upgrading in the apparel commodity chain. *Journal of International Economics*(48), 37-70. Marrë më Shtator 25, 2015, nga http://www.uky.edu/~tmute2/geography_methods/readingPDFs/gereffi.pdf

- Gereffi, G., & Memedovic, O. (2003). The global apparel value chain: What Prospects for Upgrading by Developing Countries. Marrë më Shtator 25, 2015, nga UNIDO Web site: https://www.unido.org/user_media/Publications/Pub_free/Global_apparel_value_chain.pdf
- Gjona, A. (2014, Tetor 6). Paketa 'fason' po funksionon. Marrë më Shtator 25, 2015, nga ata.gov.al: <http://www.ata.gov.al/paketa-fason-po-funksionon-179273.html>
- INSTAT. (2014). Llogaritë Kombëtare Vjetore. INSTAT. Marrë më Shtator 25, 2015, nga <http://www.instat.gov.al/al/themes/llogarit%C3%AB-kombetare.aspx>
- METE. (2013, Prill). Strategjia e Biznesit dhe Investimeve 2013-2020. METE, Drejtorja e Përgjithshme e Politikave. Marrë më Shtator 25, 2015, nga [shtetiweb.org: http://shtetiweb.org/wp-content/uploads/2014/02/1_Korrik_2013_draft_strategjia_BI___final.pdf](http://shtetiweb.org/wp-content/uploads/2014/02/1_Korrik_2013_draft_strategjia_BI___final.pdf)
- MZHETS. (2014). Paketa lehtësuese për industrinë e regjimit të përpunimit aktiv (fason). Tiranë: MZHETS. Marrë më Shtator 25, 2015, nga <http://www.ekonomia.gov.al/al/dokumente/pdf/paketa-fason&page=1>
- Nordås, H. K. (2004). The Global Textile and Clothing Industry post the Agreement on Textiles and Clothing. Discussion paper Nr.5, World Trade Organization. Marrë më Shtator 25, 2015, nga World Trade Organization Web site: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/discussion_papers5_e.pdf
- Smith, A. (2009). Pasuria e Kombeve. (G. Peçi, Trans.) Tiranë: IPLS&DITA 2000.